

VJERA KAO TRADICIJA ZAJEDNICE I KAO OSOBNI IZBOR
Izlaganje na tribini Centra za dijalog – Vesatijja u Sarajevu,
27. 11. 2014.

Zahvaljujem organizatoru za poziv te ujedno za prijedlog da sam odaberem temu. Za uvod iznosim dva doživljaja ovdje u Sarajevu. God. 1969. bio sam župnik katedralne župe kad je jednog jutra u župni ured došla starija katolkinja kao posrednica svoje udane kćeri i njezina muža. Bili su vjenčani samo građanski, dobili su nedavno sina i sada bi htjeli svoj brak crkveno urediti te dati krstiti svojega sina. Redovno mjesto vjenčanja i krštenja kod nas je župna crkva. Gospođa mi je objasnila da je njezin zet profesor na jednom fakultetu u Sarajevu a kći službenica banke te da se boje kako bi dolaskom u katedralu na ove vjerske obrede mogli ugroziti svoju karijeru. Dobivši podatke o njihovu krštenju, zamolio sam pismeno župnike tih župa da mi pošalju krsne listove s pismenom izjavom da dotada nisu sklapali kršćanski brak. U međuvremenu sam zatražio od nadbiskupskog ordinarijata pismeni oprost od oglašavanja na župnoj misi mladenaca koji se tako žele vjenčati. Nakon što su pristigli svi dokumenti, dogovorio sam se s bakom za dan i sat te sve obavio u njihovu stanu. Desetak godina kasnije su me zamolili za preporuku da usvoje jedno muško dijete preko Caritasu u Zagrebu jer da gospođa ne može više zatrudnjeti, a ne žele da njihov sin raste razmažen. Usvojili su dječaka koji se dobro uklopio u njihovu obitelj i nisu pravili nikakvu razliku među dvojicom sinova.

Druga zgoda dogodila se negdje 1996., dok sam bio generalni vikar Vrhbosanske nadbiskupije te kao jedan od nadbiskupovih suradnika stanovao i radio u nadbiskupskoj rezidenciji. Jednoga jutra obavijestio me vratar da mene poimence traže dva nepoznata mladića. Sišao sam, primio ih u posjetnoj sobi i pitao za što me trebaju jer ih nisam poznavao. Pokazali su dokumente iz kojih je bilo razvidno da su građani muslimanskog porijekla. Izjavili su da se žele što prije krstiti. Bio sam šokiran i tiho se pitao je li po srijedi provokacija kako bi me kasnije optužili za prozelitizam. Uzvratio sam da se odrasli mogu krstiti samo nakon pouke koja traje najmanje šest mjeseci te da na kraju pišu pismenu molbu biskupu da to čine u punoj slobodi. Iz nastavka razgovora postalo je razvidno da im treba krsni list kao dokument za dobivanje pasoša Republike Hrvatske, a nije im stalo ni do kakve vjere. Izjavili su kako su spremni dobro platiti tu uslugu. Sa svojim eksksocijalističkim mentalitetom oni su bili uvjereni da se sve može pribaviti za

novac, a nisu bili svjesni da me time vrijeđaju. Brzo sam odgovorio da ja to ne mogu učiniti, a nijedan drugi svećenik također, ako tako iskreno budu kazali za što trebaju dokument.

Sociolozi religije - i oni religiozni kao što je anglikanka Grace Davie¹ i agnostici koji religiju proučavaju kao značajan društveni fenomen kao što je ovdje u Sarajevu Dino Abazović² – govore kako jedni ljudi, koji su u djetinjstvu vjerski odgojeni, kao odrasli vjeruju, a ne pripadaju, a drugi ne pripadaju, a vjeruju. Ovdje želim usporediti poimanje vjere i djelâ u Novom zavjetu i Kur'anu; teološki razmišljati što je vjera za kršćane i muslimane. Zatim kako od tradicijske vjere primljene u obitelji i na školskom vjeronauku slobodnim izborom postajemo osobno religiozni? Nadalje, zašto u našim prilikama neki političari rado dolaze na vjerske skupove iako se zna da osobno ne drže do vjere? Trebamo li mi osvjedočeni vjernici i prema njima biti uprisutnitelji Božjega milosrđa?

Vjera je odgovor Bogu koji se objavio

Za sljedbenike monoteističkih religija bitna je vjera u Boga koji je stvorio svijet i ljude kao slobodna bića, ali se i objavio te traži da držimo neke temeljne istine, sudjelujemo u bogoslužju kojim Boga častimo i vršimo Božje zapovijedi u znak da očekujemo Božju nagradu ili kaznu nakon zemaljskog života. U Starom zavjetu, koji je knjiga objave za Židove i kršćane, vjera se izvodi iz korijena *aman* i *batah* biti čvrst, potvrđivati te oslanjati se.³ Vjera je prihvaćanje vjerskih istina. Prema kršćanskoj teologiji može biti *fides quae creditur* (ono što se vjeruje, objektivni sadržaj) i *fides qua creditur* (ono čime se vjeruje, subjektivni pristanak). Za ilustraciju navodim molitveno ohrabrenje u vrijeme prirodnih katastrofa:

¹ Usp.: Grace DAVIE, *Religija u suvremenoj Europi. Mutacija sjećanja* (Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2005.). Grace DAVIE, *The Sociology of Religion* (London: Sage Publications, 2007.). Ona upotrebljava termine „believing without belonging, belonging without believing, vicarious religion“.

² Dino ABAZOVIĆ, *Bosanskohercegovački muslimani između sekularizacije i desekularizacije* (Zagreb – Sarajevo: Synopsis, 2012.). U teoretskom dijelu ove disertacije autor iznosi kako se nisu ostvarile prognoze sociologa da će s napretkom sekularizacije opadati interes ljudi za vjeru i religiju, a u drugom analizu ankete obavljene među muslimanima BiH o važnosti islama u njihovu životu. Na str. 142, Tablica 22, donosi odgovore iz kojih izlazi kako 81,2% upitanih smatraju da je vjera u Boga donekle ili u značajnoj mjeri važna za odgovorno djelovanje i poštovanje moralnih vrijednosti.

³ Usp.: natuknice „Vjera, vjernost“, *Rječnik biblijske teologije* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1969.), 1419-1437.

Bog nam je zaklon i utvrda,
 pomoćnik spreman u nevolji.
 Stoga, ne bojmo se kad se ljulja zemlja,
 kad se bregovi ruše u more.
 Nek' buče i bijesne valovi morski,
 nek' bregovi dršću od žestine njihove:
 S nama je Jahve nad vojskama,
 naša je utvrda Bog Jakovljevi! (Ps 46,2-4).

U ovoj molitvi Židova i kršćana prisutno je uvjerenje da je Bog stvorio kozmos s prirodnim pojavama te da može unijeti red u prirodu kada se ona uzjoguni. U izrazu „Jahve nad vojskama“ prisutna je vjera u Boga jedinoga koji zabranjuje štovati nebeska tijela kao da su božanstva, a u izrazu „Bog Jakovljevi“ prisutno je uvjerenje da se Bog preko Mojsija objavio židovskom narodu koji se razvio od dvanaest Jakovljevihih sinova.

Biblijska vjera traži ne samo pristajanje uz Boga stvoritelja i objavitelja nego i vjernički moral. Preko proroka Bog je Izraelcima poručivao da se u nevoljama života i ratnim opasnostima oslanjaju na njega. Tako Izaija govori u vrijeme sirijsko-efrajijskog rata oko god. 734. pr. Kr., kada je prijetila agresija od jačih susjednih vladara sa sjevera: „Ako ne povjerujete, nećete opstati“ (Iz 7,9b). Ovdje je vjera izjednačena s povjerenjem u Božju brigu za sveti grad Jeruzalem i njegove stanovnike te s totalnim povjerenjem u Boga kojemu je stalo do ljudi.⁴ *Deset zapovijedi* donose kratke odredbe o moralnom životu zajednice i pojedinaca. Moral vjernika treba se temeljiti na vjeri u Boga jedinoga a moralni kodeks donesen je u dva konteksta Staroga zavjeta (Izl 20,1-17 i Pnz 5,6-21). U obje verzije važan je tzv. povijesni uvod: „Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva... Nemoj imati drugih bogova uz mene (1. zapovijed)... Sjeti se da svetkuješ dan subotnji (3. zapovijed)... Poštuj oca svoga i majku svoju (4. zapovijed)... Ne ubij (5. zapovijed)... Ne poželi ništa što je bližnjega tvoga (10. zapovijed)“. Tko pristaje uz Boga stvoritelja i darovatelja slobode, treba se ponašati prema članovima vlastite obitelji i drugim ljudima s poštovanjem i dobrotvornom ljubavlju.⁵ Te

⁴ Za širi kontekst i razumijevanje Iz 7,9b usp.: Božo LUJIĆ, „Vjera kao povijesna snaga i egzistencijalni temelj života. Teološko-egzegetička analiza Iz 7,9b“, *Vrhbosnensia* 17 (2013.), 357-377. Usp.: njegovu knjigu *Vjera u Boga uvijek novih mogućnosti. Pretpostavke za biblijsku teologiju Staroga zavjeta* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2014.).

⁵ Katolička Crkva preuzima *Deset zapovijedi* u svoj katekizam kao temelj vjerničkog ponašanja u današnjem pluralnom svijetu. Usp.: *Katekizam Katoličke Crkve* (Zagreb: Glas Koncila, 1994.), br. 2052-2557. Za teološko tumačenje i primjenu

zapovijedi donose univerzalne odredbe o humanom ponašanju unutar vlastitog naroda i prema pripadnicima drugih naroda. Ljudi do njih mogu doći i razumskom spoznajom, ali ih je Bog također objavio preko Mojsija. U Novom zavjetu Isus ih je potvrdio te sveo na dvije bitne: ljubav prema Bogu i bližnjemu (Mk 12,28-34). One postoje i u Kur'anu, ali u različitim surama i ajetima, kako možemo vidjeti iz jednog članka Enesa Karića.⁶ Na sažetak Deset zapovijedi u ljubavi prema Bogu i bližnjemu, kako je Isus naučavao, oslonili su se i muslimanski intelektualci u otvorenom pismu Papi i drugim kršćanskim čelnicima 18. studenog 2007. U tom pismu oni nude dijalog iz osjećaja odgovornosti za mir u svijetu.⁷

U Novom zavjetu vjera je dodatno obilježena pristajanjem uz Isusa kojega je Bog učinio Kristom i Gospodinom (Dj 2,36-38; 11,20-21). U novozavjetnu vjeru spada također smrt Isusova na križu te njegovo uskrišenje od mrtvih (1 Kor 15,3-5.11-13). Pavao naziva evanđeljem propovijedanje da je Krist umro i uskrsnuo „za nas“ (*euangelion*). Poslanica Hebrejima donosi svojevrsnu definiciju vjere: „A vjera je već neko imanje onoga čemu se nadamo, uvjerenost u zbiljnosti kojih ne vidimo. Vjerom spoznajemo da su svjetovi uređeni riječju Božjom tako te ovo vidljivo ne posta od nečeg pojavnoga. A bez vjere nemoguće je omiljeti Bogu jer tko mu pristupa, vjerovati mora da postoji i da je platac onima koji ga traže“ (Heb 1,1.3.6). Ovo su zajednički elementi vjere u židovstvu, kršćanstvu i islamu: uvjerenje da Bog postoji, da je vidljivi svijet nastao Božjim stvaranjem te da Bog u eshatološkoj budućnosti nagrađuje ljude za dobro činjeno i kažnjava za zla djela koja mogu izbjeći zemaljskoj pravdi ali ne mogu Božjoj.

Deset zapovijedi, usp.: Marijan VUGDELIJA, *Božje zapovijedi: putokaz autentičnog življenja u danas?! (Zagreb - Makarska: Franjevačka visoka bogoslovija, 1989.)*. Usporedbu ovih Božjih zapovijedi s univerzalnom deklaracijom o pravima čovjeka donosi André CHOURAQUI, *Deset zapovijedi danas. Deset besjeda za pomirenje Čovjeka s ljudskošću (Zagreb: Konzor, 2005.)*.

⁶ Enes KARIĆ, „Deset zapovijedi u novijim komentarima Kur'ana“, u svojoj knjizi *Kako tumačiti Kur'an. Uvod u komentatorske teorije klasičnog perioda (Sarajevo: Tugra, 2005.)*, 307-316. U zaključku ističe kako „veliki broj komentatora Kur'ana posužuje za sintagmom *Deset zapovijedi* ističući, prije svega, vječne aspekte vjere u Boga koji se ovim zapovijedima naglašavaju“.

⁷ Izvornik je na engleskom, zatim su uslijedili prijevodi na arapski i druge velike jezike. Usp.: *A Common Word between you and us (Jordan: 2009.)*. Prijevod na bosanski s prvim komentarima *Zajednička riječ za nas i vas, s engleskog prevela Azra Mulović, (Sarajevo: El-Kalem, 2010.)*. Papa Benedikt XVI. prihvatio je ovu inicijativu te Vijeću za međureligijski dijalog povjerio da organizira Forum za susrete muslimanskih članova ove inicijative i katoličkih teologa. Do sada su održana tri takva foruma: 2008., 2011. i 2014.

Na liniji starozavjetnih proroka, koji su nastupali kao savjest naroda pred vladarima i predstojnicima vjerskih institucija, Novi zavjet također traži usklađivanje vjere i djela. Tako Pavao ističe da vjera treba biti „ljubavlju djelotvorna“ (Gal 5,6). Među povijesnim naslovcima Jakovljeve poslanice bilo je obraćenika s poganstva i sa židovstva, a neki od njih precjenjivali su vanjsko sudjelovanje u bogoslužju bez obzira na brigu za siromahe u vlastitoj zajednici. Protiv takve formalističke religioznosti ovaj nadahnuti pisac oštro protestira: „Smatra li se tko pobožnim, a ne obuzdava svoga jezika, nego zavarava srce svoje, isprazna je njegova pobožnost. Pobožnost čista i neokaljana pred Bogom i Ocem jest: zauzimati se za sirote i udovice u njihovoj nevolji i čuvati se neokaljanim od ovoga svijeta“ (Jak 1,26-27). Također oštro osuđuje postavljanje bogataša na istaknuta mjesta prigodom bogoslužja i zapostavljanje siromaha (Jak 2,1-4). On proročki uzvikuje: „Vjera, ako nema djela, mrtva je u sebi“ (Jak 2,17.26).⁸ Za uzor vjernika koji je djelima potvrđivao svoju vjeru Jakov stavlja Abrahama zato što je bio spreman žrtvovati vlastitog sina, ali je i gostoprimstvom prema putnicima i pomaganjem oskudnih potvrđivao svoju vjeru: „Zar se Abraham, otac naš, ne opravda djelima, kad na žrtvenik prinese Izaka, sina svoga? Vidiš: vjera je surađivala s djelima njegovim i djelima se vjera usavršila te se ispuni Pismo koje veli: Povjerova Abraham Bogu i uračuna mu se u pravednost pa prijatelj Božji posta“ (Jak 2,21-24). Za Abrahamova djela socijalnog pomaganja kao prakticirane vjere ovaj pisac nije se nadahnuo jedino na kanonskim knjigama Staroga zavjeta nego i na drugim židovskim spisima.⁹

U kršćanskoj tradiciji vjera koju treba potvrđivati životom povezuje se s nadom i milosrdnom ljubavlju (*agape*).¹⁰ Zato se ove tri vrline u katoličkoj moralnoj teologiji obrađuju kao „teologalne kreposti“ jer obuhvaćaju temeljni unutarnji odnos vjernika prema Bogu i bližnjima. Vjera, nada i ljubav temelj su kršćanske duhovnosti u mladosti, zrelim godinama i starosti.¹¹

Dr. Smail Balić (1920.-2002.) živio je kao bošnjački intelektualac u Austriji nakon Drugog svjetskog rata, radio u Nacionalnoj biblioteci

⁸ Usp.: Mato ZOVKIĆ, „Vjera autora i naslovnika Jakovljeve poslanice“, *Vrhbosnensia* 18 (2014.), 103-121.

⁹ Usp.: Mato ZOVKIĆ, „Abraham – prijatelj Božji, čovjek vjere i djela prema Jakovljevoj poslanici“, *Bogoslovska smotra* 76 (2006.), 755-779.

¹⁰ Usp.: natuknice „Ljubav, Nada, Nada i moral, Vjera, Vjera i moral“, *Enciklopedijski teološki rječnik* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2009.), 602-608, 701-705, 1256-1263.

¹¹ Usp.: D. MONGILLO, „Virtù teologali“, *Nuovo dizionario di teologia morale* (Cinisello Balsamo: Edizioni Paoline, 1990.), 1474-1498.

u Beču te na njemačkom pisao članke o islamu sa stajališta dijaloga.¹² On je u Leksikonu židovstva, kršćanstva i islama dao priloge iz islamskog učenja i vjerovanja. Tako u natuknici „Vjera – islamski“¹³ poimanje vjere izvodi iz arapskih izraza *islam* i *iman*. Islam je predanost u Bogu te mir i spas u Njemu. Postoji islam Abrahamova, ali je vrhunac u objavi koju je primio i prenio Muhamed: „U očima muslimana, tj. nekoga tko predanost Bogu čini vodećom mišlju u svojem životu, oni su (Mojsije i Isus) stoga islamski proroci isto toliko kao i Muhamed, posrednik zadnje varijante islamskoga svjetonazora.“ Balić prevodi *iman* kao povjerenje na temelju vjerovanja. Iz istog korijena zajedno s drugim pripadnicima islamske uleme izvodi naziv *mumin* za pojedinog vjernika. Islam se u svojoj cjelovitosti sastoji od tri dijela: a) vjeroispovijest; b) ispunjavanje religioznih dužnosti; c) poštovanje i izvršavanje islamskog ćudorednog kodeksa. U natuknici „Vjeroispovijest–muslimanski“ podsjeća da ona glasi: „Nema Boga osim Boga; Muhamed je rob i poslanik Božji.“ Zatim tumači: „Prvi dio ispovijesti čini neizostavni element svake varijante objavljene religije. Drugi dio je promjenjiv; u njemu uvijek figurira ime onoga Božjeg poslanika koji se za dotičnu vjeru smatra odgovornim kao nositelj navještaja. Za ovu, po muslimanskom shvaćanju posljednju varijantu jedinstvene objavljene religije, odgovornim se smatra Muhamed. Uključivanje Božjeg poslanika u islamskoj vjeroispovijesti pokazuje se nužnim i zato što se samo tako od početka može jasno ocrtati njegova ljudska dimenzija. U islamskoj vjeroispovijesti Muhamed se izričito oslovljava kao *rob* ili kao *sluga* Božji, kako nitko ne bi došao na pomisao da mu pripisuje božanske ovlasti.“¹⁴

Znanstvenici povezuju imenicu *imān* s glagolom *āmana* - učiniti nekoga sigurnim i pouzdavati se u nekoga, ne živjeti u strahu. Zato je *mu'min* „onaj tko razumije i prihvaća sadržaj temeljne Božje objave i time ulazi u stanje sigurnosti i pouzdanja u Boga“.¹⁵ Za ilustraciju uzmi-mo ovaj kur'anski ajet:

12 Usp.: prevedeni izbor iz njegovih radova *Zaboravljeni islam* (Wien: Gesellschaft bosnischer Akademiker in Österreich, 2000.). Knjiga je 18. listopada 2000. bila predstavljena u Sarajevu uz nazočnost autora koji je pojasnio da islam predstavlja sugovornicima njemačkoga govornog područja. Internetski članak o predstavljanju: <http://vkbi.open.net.ba/Aktuelnosti/001018V.htm> (20. 11. 2014.).

13 *Leksikon temeljnih religijskih pojmova. Židovstvo, kršćanstvo, islam* (Zagreb: Prometej, 2005.), 515-516. Njemački izvornik objavljen u Grazu, 1987.

14 S. BALIĆ, „Vjeroispovijest – islamski“, *Leksikon temeljnih religijskih pojmova*, 518.

15 Jane J. SMITH, „Faith“, Jane DAMMEN McAULIFFE (ur.), *Encyclopaedia of the Qur'an, Volume II, E-I*, (Leiden: Brill, 2002.), 162-172, citat str. 163.

Vjernici su oni kojih srca strepe
kad se Allah spomene!

A kad im se uče ajeti Njegovi, vjerovanje im se povećava;
takvi se oslanjaju na svoga Gospodara (8,2 - prijevod E. Karića).

Srce je ovdje - kao i u Bibliji – unutarnja jezgra ljudske osobe.
Srca vjernika „se smiruju pri svakom Allahovom spomenu“ (3,28). U tom smislu ističe Kur'an da Abraham nije bio ni Židov ni kršćanin nego „čovjek čiste vjere, predan Bogu jedinome“ (3,67). Vjera u Kur'anu traži zahvalnost i podlaganje Bogu koji se objavio:

U Naše ajete vjeruju samo oni koji,
kad su njima opomenuti,
licem ničice klanjaju i zahvaljuju, Gospodara svoga hvaleći,
i oni se ne ohole! (32,15).

U islamskoj teologiji šehadet (turski) ili šahada (arapski) izvodi se od glagola koji znači „svjedočiti, biti svjedokom, zapaziti“. Šehadet je prihvaćanje i ispovijedanje objave koju je donio Poslanik: „Svjedočim i potvrđujem da nema boga osim Allaha i potvrđujem da je Muhammed Njegov rob i Njegov poslanik.“ Ovakva ispovijest vjere uključuje spremnost na življenje po istini koja je viđena i prihvaćena:¹⁶

Poslanik vjeruje u ono što mu se objavljuje
od Gospodara njegovog,
a i vjernici u to vjeruju!
Svi vjeruju u Allaha, u Njegove meleke, u Njegove Knjige,
i u Njegove poslanike.
Mi među Njegovim poslanicama
ne pravimo nikakve podjele!
I vjernici govore: „Čujemo i pokoravamo se,
oprosti nam, o naš Gospodaru, Tebi nam je vratiti se!“ (2,285).

Komentar Kur'ana koji je dr. Ramo Atajić preveo s njemačkog podsjeća kako je sura 2 počela s pitanjem o vjeri (ajeti 3-4) te dala upute za novi svijet islama kao zajednice „a sad završava iskazivanjem vjere i praktičnim posljedicama u ponašanju koje to iskazivanje ima“.¹⁷ Iz ovoga ajeta izlazi da su ključni elementi šehadeta: povjerenje u Poslanika koji je ponizno prihvatio Božju objavu, vjera u Boga kojemu

¹⁶ Usp.: „Šehadet“, Cyril GLASSÉ, *Enciklopedija islama* (Sarajevo: Libris), 544-545. Odatle „šehid“ – „osoba koja je u neposrednoj borbi za islamske vrijednosti i prava čovjeka, svjesno i u ime Boga, žrtvovala svoj život; osoba koja se zbog izuzetnosti svoga djela pridružuje Božijim poslanicima u Džennetu“ – Ifet MU-STAFIĆ, „Islamski glosar“, *Glosar religijskih pojmova* (Sarajevo: Međureligijsko vijeće Bosne i Hercegovine, 1999.), 35.

¹⁷ *Prijevod Kur'ana sa tefsiirom i komentarom na bosanskom jeziku, Knjiga I, Sura 1-3*, (München: SKD Bavaria Verlag, 2001.), 138.

se podlažu pravovjerni, zatim u Božje anđele, u Božje knjige (Biblija i Kur'an), u niz Božjih poslanika koje priznaju Židovi i kršćani te muslimani s njima. Muslimani se podlažu Bogu zato što su uvjereni da se njemu vraćaju u smislu života nakon tjelesne smrti. Iz ovog te nekih drugih ajeta, kao i iz Poslanikovih hadisa u kojima je odgovorio na pitanje što je islam i što je iman, muslimanski teolozi sastavili su ono što mi kršćani zovemo Vjerovanje.¹⁸ Vjera uvijek znači i život usklađen s Božjim zapovijedima:

Beduini vele: „Vjerujemo mi!“

Ti reci: „Ne vjerujete! Nego recite: islam smo primili!“

ali vjerovanje još nije ušlo u vaša srca!

A ako Allahu i Njegovom Poslaniku pokorni budete,

On vam od djela vaših ništa umanjiti neće.

Allah zbilja grijehe prašta i samilostan je!

Pravi vjernici samo su oni koji vjeruju u Allaha

i Njegova Poslanika,

i u to zatim ne sumnjaju,

i imecima svojim i životima svojim bore se na Allahovu Putu!

Takvi su oni iskreni! (49,14-15).

Komentatori ističu da se ovaj Poslanikov ukor beduinima odnosio na pleme Ben Asada koji se u vrijeme gladi priključio islamu kako bi dobio materijalnu pomoć. Ovdje se vidi da se termini vjernik – *mumin* i musliman međusobno dopunjavaju. „Ovim se poučavaju beduini, koji su tvrdili da su vjeru primili k srcu. Uzvišeni Allah je znao da to nije istina, i da vjera nije uhvatila korijenu u njihovim srcima. Božiji Poslanik, a. s., im je trebao proturječiti i reći da su tek na prvoj stepenici predaje. Pred njima je još dugačak put dok ne postanu iskreni vjernici.“¹⁹ Muhammed Ali u svojem komentaru Kur'ana za 49,14 kaže: „Primarno, ovo se odnosi na beduine, Vjerovjesnikove suvremenike, ali njegov doseg je općenit i trajan.“²⁰

U vjeronaučnom priručniku za peti razred osnove škole stoji na početku knjige nastavna jedinica „Imanski šarti“ gdje je arapski tekst transkribiran latinicom. Zatim su u susljednim jedinicama protumačeni ti šarti: vjera u jedinog Boga, u Božje meleke, u Božje kitabe, u Božje

¹⁸ Usp.: *Buharijina zbirka hadisa* (Sarajevo: El-Kalem, 2004.), 17, 33-34. *Muslimova zbirka hadisa I*, (Sarajevo: El-Kalem, 2008.), 11-12.

¹⁹ *Prijevod Kur'ana sa tefsirima i komentarom na bosanskom jeziku. Knjiga 9, Sura 42-57*, 2249.

²⁰ Muhammed ASAD, *Poruka Kur'ana. Prijevod i komentar* (Sarajevo: El-Kalem, 2004.). Autor je bio austrijski Židov imenom Leopold Weiss (1900.-1992.) koji je 1926. prihvatio islam te se razvio u uvaženog člana uleme. Ovaj komentar Kur'ana napisao je izvorno na engleskom.

poslanike, u sudnji dan, u Božje određenje.²¹ U udžbeniku za osmi razred lekcija „Obaveze punoljetnog muslimana“ sadržava na početku osnovnu podjelu:

čvrsto vjerovanje u temeljne istine vjere – imanski šarti;
uredno izvršavanje islamskih obaveza – islamski šarti;
njegovanje lijepog islamskog ponašanja – ihsanski šarti.

Zatim je obrazložen osnovni šehadet te obaveze namaza, ramazan-skog posta, zekata i hadža.²² Za svaku od tih obaveza navedeni su citati iz Kur’ana ili Poslanikovih hadisa. Muammer Eser, profesor islamske teologije na teološkom fakultetu Univerziteta u Ankari, sudjelovao je s još 53 islamska znanstvenika u Leksikonu temeljnih pojmova kršćanstva i islama na njemačkom. Dok su kršćanski autori iznijeli samo jednu natuknicu za „Ispovijest vjere (*Glaubensbekenntnis*)“, on je za islam to prikazao u dvije: vjeroispovijest kao *amantu* (vjerujem) i kao svjedočanstvo (*kelime-i-šehadet*) u kojoj je karakterističan glagol *ašhadu* – svjedočim. Obrazlažući ovaj vid vjeroispovijesti on kaže: „Tko svjedoči da nema nikakvog božanstva osim Boga, time izražava svoju vjeru u postojanje, uzvišenost i jednotu Boga. Musliman koji uz to priznaje da je prorok Muhamed Božji sluga i poslanik, time prihvaća i druge temelje vjere koji su objavljeni Proroku: vjeru u proroke, anđele, knjige objave i u onostranost. Njih ljudima posreduje Muhamed, izuzevši vjeru u Boga. Tko vjeruje u Božjeg Poslanika, priznaje i zapovijedi koje je on prenio. To načelo biva u Kur’anu spomenuto na brojnim mjestima (2/163; 3/2,6,18,62,144; 4/87; 5/73; 6/106; 48/29).“²³

Drugi arapski izrazi važni za poimanje i prakticiranje vjere u Kur’anu i islamskoj tradiciji su: *birr* (pobožnost), *din* (religija, vjerska obveza), *rahma* (milosrđe, samilost), *sunna* (način djelovanja), *taqwa* (strah Božji), *umma* (vjernička zajednica). Ovdje ne možemo bliže ulaziti u te pojmove, ali ćemo kasnije spominjati vjerničku zajednicu i Božje milosrđe.

Od tradicijske religije do vjere osobno izabrane

Većina današnjih kršćana i muslimana zadržala je vjeru primljenu u obitelji i produbljenju na školskom vjeronauku. Iz sudjelovanja na međureligijskim seminarima i čitanja dijaloške literature znam

²¹ GRUPA AUTORA, *Vjeronauka za peti razred osnovne škole 5. revidirano izdanje* (Sarajevo: El-Kalem, 2006.), 13.

²² Ševko SULEJMANOVIĆ – Esmā KAPETANOVIĆ, *Vjeronauka za osmi razred osnovne škole. 2. revidirano izdanje* (Sarajevo: El-Kalem, 2005.), 55-61.

²³ Muammer ESER, „Glaubensbekenntnis (isl); Glaubenszeugnis (isl)“, Richard HEINZMANN i dr. (ur.), *Lexikon des Dialogs. Grundbegriffe aus Christentum und Islam* (Freiburg im Breisgau: Herder, 2013.), 268-269. Usp.: moju recenziju ovog leksikona u *Vrhbosnensia* 18 (2014.), 257-261.

desetak bivših kršćana koji su kao odrasli prihvatili islam te otprilike isto toliko bivših muslimana koji su prihvatili kršćanstvo. Obraćena odraslih na drugu vjeru događaju se rijetko. Mi ostali, odrastanjem u vjerničkoj obitelji, izgrađivali smo svoj osobni i zajednički identitet i ponosni smo na ono što jesmo. Uključenost u vjerničku zajednicu puno nam znači jer se u njoj osjećamo duhovno podržani; zajedno s drugom braćom i sestrama rastemo u svijesti otvorenosti za Boga, duhovne vrijednosti i bližnje.

Novi zavjet podsjeća kršćane da su po krsnoj vjeri postali posinjena djeca Božja, dobili novo dostojanstvo, iako pred robovlasničkom državom socijalno i dalje jedni ostaju robovi, drugi slobodnjaci (Gal 3,28-29). Po analogiji s državom koju su u ono doba stoički filozofi smatrali neke vrste tijelom s carem kao glavom, a građani bi bili udovi potrebni jedni drugima za funkcioniranje zajednice, Pavao uči da su svi vjernici jedno tijelo u Kristu, sposobni i zaduženi pomagati jedni druge (1 Kor 12,12-30; Rim 12,3-8).²⁴ On također traži da se vjernici prvog dana u tjednu okupljaju na bogoštovni obred euharistije kao spomenčina Isusove smrti i uskrsnuća te da tom prigodom izdvajaju od svojih materijalnih dobara za potrebe siromaha u vlastitim redovima (1 Kor 11,23-26; 16,1-4). Jedan drugi novozavjetni pisac potiče svoje suvremenike i kasnije kršćane: „Ne propuštajmo svojih sastanaka, kako je u nekih običaj, nego se hrabrimo, to više što vidite da se bliži Dan“ (Heb 10,25). Ovo znači da se kršćani očituju i izgrađuju kao Crkva u pojedinom mjestu tako što se redovno sabiru na bogoslužje zajednice.

Slično je s gledanjem muslimana na vlastitu zajednicu vjernika koji se pokoravaju Bogu, redovno se okupljaju na kultnu molitvu i časte Poslanika kao prenositelja Božjih uputa i ukora. Komentatori Kur'ana ističu kako je sura 2 najduža s 286 ajeta a stih 282. najduži u cijeloj knjizi objave. Indijski muslimanski znanstvenik 'Abdullah Yūsuf 'Alī (1872.-1953.) u svojem komentaru Kur'ana dijeli ovu suru na deset manjih cjelina. U odsjeku 2,122-141 vidi ovu bitnu poruku: „Ako se narod Knjige oslanja na Abrahama, neka proučavaju njegovu povijest. Njegovo potomstvo obuhvaća Izraela i Jišmaela. Abraham je bio Allahov pravednik, musliman, a takva su bila i njegova djeca. Abraham i Jišmael podigli su Ćabu kao Božju kuću te je očistili da bude centar klanjanja za cijeli svijet, jer je Allah Bog svih naroda.“²⁵

²⁴ David J. WILLIAMS, *Paul's Metaphors. Their Content and Character* (Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 1999.). Michelle V. LEE, *Paul, the Stoics, and the Body of Christ* (New York: Cambridge University Press, 2008.).

²⁵ 'Abdullah Yūsuf 'ALĪ, *The Meaning of the Holy Qur'an* (Beltsville, Maryland: Amana Publications, 2006.), 51.

I učinili smo Hram susretištem ljudi i mjestom sigurnim:

„Stajalište Ibrahimovo prostorom za namaz uzmite!“

A u polog smo stavili Ibrahimu i Ismailu: „Kuću moju očistite za obilazitelje, i stanovnike tamošnje, i za one koji će klanjati i padati ničice (2,125).

Ovdje je staro svetište u Meki zvano Ćaba prikazano kao Božja kuća i kuća molitve. U ovom ajetu nabrojena su četiri molitvena obreda koji su u kasnijoj tradiciji dobili tehničko značenje: 1. *tavaf* - koraćanje po svetom zemljištu ili obilaženje oko Ćabe; 2. *itikaf* - povlaćenje na to mjesto zbog duhovnog osvješćivanja; 3. *ruku* - sagibanje u namazu; 4. *sedža* - padanje ničice.²⁶ Ibrahim i Ismail mole nakon podizanja svetišta:

Gospodaru naš, učini predanim Tebi (*muslimin*) nas dvojicu,
A i zajednicu jednu od potomstva našega tebi predanu (*umma muslima*)!

Obrede naše nam pokaži i nama oprosti,
Jer primalac pokajanja zbilja si Ti i samilostan si! (2,128).

Ovdje je opravdanje za preobrazbu bivšeg poganskog hrama u svetište Bogu jedinome. Odsjek 2,168-242 'Ali ovako prepričava: „Nakon što je tako uspostavljena muslimanska *umma* s definitivnom centrom i simbolom, iznesene su odredbe za socijalni život i zajednicu uz važan uvjet (a. 177) da se pravednost ne sastoji u formalnostima nego u vjeri, uslužnosti, molitvi, karitativnom pomaganju, čestitosti i strpljivom podnošenju patnje. Odredbe se odnose na hranu i piće, oporuke, post, džihad, vino i kockanje, postupanje prema siročadi i ženama, i dr (2,168-242).“²⁷ Srž ovog odsjeka on vidi u ajetu 2,177:

Nije dobročinstvo u tome da Istoku ili Zapadu
okrenete lica svoja,
nego su dobročinitelji oni koji vjeruju u Allaha,
i u Onaj Svijet, i u meleke, i u Knjigu, i u vjerovjesnike,
i oni koji od imetka,
premda im je srcu mio,
daju rodbini, i siročadi,
i ubogima, i putnicima, i prosjacima,
i za oslobađanje iz ropstva,
i oni koji namaz klanjaju, i zekat daju,
i obaveze svoje, kad se njima obvežu, izvršavaju,
i koji su strpljivi u siromaštvu, i bolesti, i za borbe junačke!
Eto, takvi jamačno vjeruju i takvi su bogobojazni (2,177).

²⁶ Prijevod Kur'ana sa tefsirrom i komentarom na bosanski, Knjiga 1, 57.

²⁷ A. Y. 'ALI, *The Meaning of the Holy Qur'an*, 16.

Ključnu riječ u ovom ajetu *al-birr* Karić i Atajić preveli su „dobročinstvo“, Korkut s „čestitost“, Asad „piety“, ‘Ali “righteousness“. Radi se o pobožnosti ili religioznosti kao vrlini ispravnog odnosa prema Bogu i bližnjima.²⁸ Ovo je opomena protiv formalističke religioznosti. Ispravan i bogobožan čovjek „treba se pokoravati spasonosnim odredbama, ali pogled treba upravljati na ljubav prema Allahu i ljubav prema ljudskoj subraći. Dana su nam četiri dijela: 1) naša vjera treba biti istinita i iskrena; 2) trebamo biti spremni pokazivati je u djelima ljubavi prema našoj ljudskoj subraći; 3) trebamo biti dobri građani koji potpomažu socijalne organizacije; 4) pojedina duša treba biti čvrsta i nepokolebiva u svim okolnostima života. Ovi dijelovi su međusobno povezani, ali se mogu promatrati odvojeno.“²⁹

Komentatori ističu kako riječ *umma* može označavati zajednice koje su postojale prije ili u vrijeme kur’anske objave, ali u medinskom razdoblju ona označuje cvatuću muslimansku zajednicu pod vodstvom Muhameda nakon što je tu uspostavljena muslimanska *umma* kao religiozna tvorevina (*religious entity*). Autor natuknice o vjerničkoj zajednici u Kur’anu nadalje ističe da su postojale i postoje druge tvorevine poznate kao *umme*, ali nakon završetka kur’anskih objaviteljskih razdoblja ovaj izraz odnosi se definitivno na muslimane. Zatim ističe: „Univerzalnost teološke i moralne vizije bitna je za omogućavanje islamu da bude religija koja nadilazi socijalne, kulturne, političke i regionalne granice. Stoga je ideal *umme* globalan po nakani i domašaju... Gdjegod gledamo danas muslimane koji se šire – u tradicionalno muslimanskim centrima islamske civilizacije i na novim područjima kao što su Europa, Južna i Sjeverna Amerika, Australija, Novi Zeland i Pacifik – kur’anski temelji i modeli socijalnog i zajedničkog života prevladavaju te omogućuju uvijek svjež i obnoviteljski pristup definiranju toga što znači biti musliman i kako živjeti zajedno s drugim zajednicama i društvima, bila po naravi religiozna ili sekularna.“³⁰

²⁸ Usp.: Leah KINBERG, „Piety“, *Encyclopaedia of the Qur’an*, Vol. IV, P-SH, (Leiden: Brill, 2004.), 90-91. U zaključku kaže: „*Birr* je inkluzivan izraz za etiku; podloga mu je dobro ponašanje u dnevnom životu zajednice; uporište i poticaj mu je osjećaj straha od jednoga Boga (*taqwa*), a to je strah od posljedica akcija koje narušavaju vrijednosti uključene pod *birr*.“

²⁹ A. Y. ‘ALI, *The Meaning of the Holy Qur’an*, 70.

³⁰ Frederick MATTHEWSON DENNY, „Community and Society in the Qur’an“, *Encyclopaedia of the Qur’an*, Vol. I, A-D, (Leiden: Brill, 2001.), 367-386, citirani tekstovi str. 377 i 386. Usp.: Abdullahi Ahmed an-NA’IM, *What is an American Muslim? Embracing Faith and Citizenship* (New York: Oxford University Press, 2014.). Knjiga izašla u srpnju ove godine, autor je Amerikanac sudanskog porijekla, profesor na Emory Universityju, Atlanta, SAD. Između ostaloga tvrdi:

Međutim, življenje u sekularnoj državi donosi iskušenja u kojima svoje vjerničke dužnosti trebamo vršiti svjesno i uz određene žrtve. Zato neki koji u srcu vjeruju rijetko ili nikako ne sudjeluju u bogoštovnim obredima, a neki vole dolaziti na vjerske skupove kršćana i muslimana u BiH da bi bili viđeni, iako osobno ne vjeruju. Zato se očekuje da odrasli vjernici u sekularnoj državi i pluralnom svijetu od tradicijske vjere dođu do osobnog uvjerenja, a to uključuje i sudjelovanje na molitvenim skupovima. U kršćanskoj teologiji to nazivamo temeljnim opredjeljenjem: „Ne oduzimajući ništa objektivnoj moralnosti čina izraženoj normom, istovremeno se gleda na činitelja, na njegovu moralnu slobodu i na njegov životni izbor kojim su njegovi čini motivirani, namjeravani, objedinjeni. Iza svake pojedinačne odluke stoji globalna pred-odlučka koja apsolutno pokreće htijenje i djelovanje. Svjesno ili nesvjesno svaki čovjek živi od svog temeljnog opredjeljenja koje se stvara sa sposobnošću subjekta da razumije i hoće. Sloboda za istinu života, za apsolutno dobro-vrijednost i prema tome za Boga, pozitivno je opredjeljenje koje otvara daru prihvaćanju; negativno uzeto, to je egoistično zatvaranje koje nameće korist i/ili užitak.“³¹ U katoličkoj teologiji ovdje se primjenjuje pojam fundamentalne opcije kao globalne autodeterminacije koja obuhvaća odraslu osobu u cjelini, a temelji se na sigurnom uvjerenju da Bog postoji te da se naše ponašanje na zemlji odražava na eshatonsku fazu naše egzistencije.³² Fundamentalna opcija moguća je zbog temeljne slobode koju uživamo kao razumska bića i građani. Ona ujedinjuje pojedinačne moralne čine kao izraz samosvijesti pred Apsolutnim, pred samim sobom i pred bližnjima. To nije stanje nego dinamički proces, stabilna realnost otvorena za promjene života.³³

„Mislim da sekularna država – više nego takozvana islamska država - omogućuje najbolju sredinu u kojoj netko može biti musliman odabirom i osobnim uvjerenjem, a to je jedini valjan način da netko postane musliman.“ Recenziju ove knjige pročitao sam u tjedniku *America*, October 6, 2014., 45-46. Sažetak knjige iznesen je i na internetskoj stranici Univerziteta Emory gdje je preuzeta autorova izjava: „Kao musliman trebam državu koja je sekularna. Jer kada je država sekularna, mogu biti dosljedniji – kada nešto činim, učinit ću to zato što vjerujem da mi je to dužnost i ja tako hoću, ne zato što se bojim države.“

- 31 Mauro COZZOLI, „Temeljno opredjeljenje“, *Enciklopedijski rječnik biblijske teologije* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2009.), 1144-1145.
- 32 Usp.: K. DEMMER, „Opzione fondamentali“, *Nuovo dizionario di teologia morale* (Cinisello Balsamo: Edizioni Paoline, 1990.), 854-861. Sergio BASTIANEL – Vidas BALČIUS, „La grammatica dell'opzione fondamentale“, *Dialoghi*, 1 marzo 2007., 18-25.
- 33 Usp.: Luca ZOTTOLI, *Libertà e opzione fondamentale* (tekst na internetu – 20. 11. 2014.)

Takvo poimanje povezanosti vjere kao pristanka uz Boga objavitelja i svakodnevnog života nazire se u kur'anskom tekstu 2,177 gdje Bog odbacuje formalističku religioznost i traži vjerničku praksu kod odraslih osoba. Muslimanski znanstvenici to vide i u drugim kur'anskim tekstovima (8,2-4; 29,45; 39,18; 107,4-7). Pravi vjernici su oni koji se „oslanjaju na svoga Gospodara“ (8,2). Komentatori ističu da vjera dovodi do unutarnje sigurnosti te da je povjerenje u Boga cijela vjera.³⁴ Bilal Hasanović, u zbirci hudbi i vazova za temu „Svojstva pravih muslimana“, navodi zgodu sa znanstvenikom i mudracem Hasanom El-Basriem (642.-728.) kojega su džematlije poslije džume namaza našli kako plače. Na upit, što time hoće reći, odgovorio je: „Avaj, avaj! Prazne su želje upropastile svijet. Riječi bez djela. Znanje bez ustrajnosti i strpljivosti. Vjerovanje bez uvjerenja. Što je meni? Vidim ljude, ali ne primjećujem pameti. Čujem šum, ali ne vidim druga. Narod je primio vjeru pa ju je napustio. Znaju što je haram, ali to dozvoljavaju. Zaista im je vjera samo na jeziku... Pravi musliman zadovoljan je nafakom koju ima. Bogu se zahvaljuje kada mu je dobro, a strpljiv je kada ga zlo snađe. Kada sjedi s onima koji su na Boga zaboravili, on se Boga sjeća; a ako sjedi s onima koji se Boga sjećaju i spominju Ga, on za svoje grijehе oprost od Allaha dž. š. traži.“³⁵ Zasada nisam uspio pronaći postoji li analogni izraz u islamskoj teologiji onome što kršćani zovu „fundamentalna opcija“, ali svakako postoji inzistiranje da bi vjera bez djela bila mrtva.

U vjeru kao osobni izbor spada zdravo otvaranje potrebama vjernika i drugih ljudi u promijenjenim povijesnim prilikama: čuvanje zadane tradicije i posadašnjenje (*aggiornamento*). O tome je kod nas katolika Drugi vatikanski koncil donio važne dokumente a kod bosanskih muslimana za kreativno njegovanje tradicije oduševljeno se zalagao rahmetli Husein Đozo (1912.-1982.),³⁶ a danas se, između ostalih,

³⁴ *Prijevod Kur'ana sa tefsirrom i komentarom na bosanskom jeziku, Knjiga 7, Sura 8-11*, 625.

³⁵ Bilal HASANOVIĆ, „Svojstva pravih muslimana“, *Izbor iz hutbi i vazova* (Sarajevo: Starješinstvo Islamske zajednice u SR Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji, 1979.), 353-362.

³⁶ Usp.: *Husein Đozo, izabrana djela*, pet svezaka (Sarajevo: El-Kalem, 2006.). Na svečanosti otvaranja Fakulteta islamskih nauka 9. studenog 1977. (gdje sam bio član katoličke delegacije) zauzeo se u svojem nastupu da ta institucija školuje muslimanske teologe koji će svojim vjernicima pomagati da svoju vjeru žive u današnjim prilikama pluralističkog svijeta BiH i Europe.

zalažu Adnan Silajdžić³⁷ i Fikret Karčić.³⁸ U svijetu se objavljuju brojni i ozbiljni radovi o odnosu tradicije i moderniteta u islamu i kršćanstvu.³⁹

Obuhvaća li Božje milosrđe i one koji dolaze na vjerske skupove radi socijalne promocije?

Židovi, kršćani i muslimani vjeruju u Boga koji je pravedni eshatonski sudac ali i milosrdni Gospodar svih ljudi. Tako Stari zavjet prikazuje Boga kao samilosnog i vjernog saveznika koji oprašta ljudima njihove slabosti ako mu se vrate uz pokajanje (Pnz 4,31). Molitelj u jednom psalmu klikće: „Milosrdan je i milostiv Jahve, spor na srdžbu i vrlo dobrotiv“ (Ps 103,8; usp.: Ps 86,14). U Novom zavjetu Isus je parabolom o dobrom ocu i dva različita sina iznio teološki traktat o Božjem milosrđu koje vjernici trebaju primjenjivati u međuljudskim odnosima (Lk 15,11-32).⁴⁰ Mlađi sin iz te parabole zatražio je od oca dio nasljedstva, otišao i tuđinu, sve spiskao i odlučio vratiti se ocu da ga primi barem za slugu. Otac ga radosno dočeka, stavio mu na ruku obiteljski prsten, obukao ga u svečanu odjeću i priredio gozbu u čast njegova povratka. Stariji sin dotle je radio na polju i kad se uvečer vratio, odbio je pridružiti se ocu i ukućanima koji su se radovali povratku rasipnog sina. Otac ponavlja: „Trebalo se veseliti i radovati, jer ovaj

³⁷ Usp.: poglavlje „Muslimani između tradicije i moderniteta. Pitanje re/aktualizacije islama u suvremenosti“, u njegovoj knjizi *Muslimani u traganju za identitetom* (Sarajevo: El-Kalem, 2006.), 47-69. Usp.: također njegovo izlaganje „Značenje i značaj islamske tradicije“, Mehmedalija HADŽIĆ (ur.), *Zbornik radova naučnog skupa „Islamska tradicija Bošnjaka: izvori, razvoj i institucije, perspektive“ 14. 15. i 16. novembar 2007.*, (Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u BiH, 2008.), 13-22.

³⁸ Fikret KARČIĆ, „Islam u sekularnoj državi, primjer Bosne i Hercegovine“, Ahmet ALIBAŠIĆ (ur.), *Religija i sekularna država. Uloga i značaj religija u sekularnom društvu iz muslimanske, kršćanske i jevrejske perspektive sa fokusom na jugoistočnu Evropu. Međunarodni simpozij Sarajevo (BiH) 21.-24. oktobar/listopad 2007.* (Sarajevo: Fondacija Konrad Adenauer, 2008.), 23-35. U bilješkama navodi druge svoje radove s ovog područja.

³⁹ Usp.: David MARSHALL (ur.), *Tradition and Modernity. Christian and Muslim Perspectives* (Washington, DC: Georgetown University Press, 2013.).

⁴⁰ Ovu parabolu dinamično je protumačio Božo LUJIĆ, „Evandjelje u Evandelju. Usporedba o ocu i dvojici sinova (Lk 15,11-32)“ Velimir BLAŽEVIĆ – Luka MARKEŠIĆ – Miro VRGOČ (ur.), *Verbi minister et omnis creati cultor. Zbornik u čast fra Vitomira Slugića, zaslužnog člana franjevačke provincije Bosne Srebrene i profesora Franjevačke teologije u Sarajevu u povodu 70. obljetnice života* (Sarajevo: Franjevačka teologija, 1998.), 173-191.

tvoj brat bijaše mrtav i oživje, izgubljen i nađe se“ (r. 32). U paraboli o nemilosrdnom dužniku Isus je iznio zgodu o sluzi koji je svojemu gospodaru dugovao ogromnu svotu tako da ne bi mogao toliko zaraditi cijeloga života. Gospodar mu je na poniznu molbu oprostio dug, ali je ovaj svojega kolegu radnika za dug u visini dvomjesečne zarade dao baciti u zatvor (Mt 18,23-35). Isus uči da ljudi moraju opraštati jedni drugima zato što trebaju Božje oprostjenje.

U Kur'anu, svaka sura osim devete počinje ispoviješću vjere u Božje milosrđe: „Bismillahi ‘r-Rahmani ‘r-rahim – U ime Allaha, Sve-milosnog, Samilosnog!“ M. Asad u svojem komentaru smatra da je taj usklik sastavni dio prve sure zvane *Fatiha*. Božji epiteti *Rahman* i *Rahim* izvode se iz imenice *rahma* koja znači milostivost, merhamet, suosjećajnost, milost. *Rahman* je unutarne Božje svojstvo, nerazdvojivo od njegova bića, a *Rahim* izražavanje Božje milosti prema stvorenjima.⁴¹ „Ne postoji nikakvo biće koje bi se moglo usporediti s Allahom. Jer on je potpuno neovisan o vremenu i prostoru. Milosrđe može značiti samilost, strpljenje, oprostjenje. Sve to treba grešniku, i Allah, Sve-milosni pruža to u obilnoj mjeri. A postoji i milosrđe koje je već pruženo, prije negoli je bilo potrebno, milost koja uvijek postoji, koja izvire iz Allaha, Svemilosnog, i koja se raspoređuje među Njegovim stvorenjima, milost koja ih štiti, čuva, upravlja njima i vodi ih do jasnog svjetla i višeg života. Iz tog razloga osobina ili svojstvo *Er-Rahman* ne pripisuje se nikomu doli Allahu, dok svojstvo *er-rahim* ima općenito značenje i može se također odnositi i na čovjeka.“⁴²

Na temelju Poslanikova hadisa o 99 Božjih imena, u islamskoj tradiciji sastavljen je popis tih imena gdje je na drugom mjestu *Er-Rahmān* - Svemilosni a na trećem *Er-Rahīm* – Milostivi.⁴³ Kur'an ističe da je Bog jedini „dostojan bogobožnosti i samo On prašta“ (74,56), On je „samilostan i ljubavi pun“ (74,56) te traži od ljudi da iskazuju milosrđe upravo zato što se nadaju Božjem milosrđu:

Neka se oni vrijedni i bogati od vas
 nikako ne zaklinju
 da neće dijeliti bližnjim i siromasima,
 i iseljenicima na Putu Allahovu!
 Neka prijeđu preko toga i nek' praštaju,
 pa zar i vi voljeli ne biste da i vama Allah oprost?
 Allah prašta i samilostan je (24,22).

⁴¹ Muhammed ASAD, *Poruka Kur'ana*, 2.

⁴² *Prijevod Kur'ana sa tefsirrom i komentarom na bosanskom jeziku, Knjiga 1, Sura 1-3*, 2.

⁴³ Usp.: „Božija imena“, Cyril GLISSÉ, *Enciklopedija islama*, 87-89.

Komentatori ističu da se ovaj ajet povijesno odnosi na Ebu Bekra, čija je kći Aiša bila najdraža Poslanikova žena i čiji je rođak sudjelovao u klevetničkoj aferi protiv Aiše. Kao što vjernik želi zadobiti Božje oprostjenje, tako treba opraštati bližnjima i iskazivati im milosrđe.⁴⁴ Sura 55 ima naslov *Er-Rahmān* – Svemilosni. Iznosi pohvale Bogu koji svojim darovima, duhovnim i materijalnim, obasipa ljude te u 78 ajeta donosi 31 puta refren: „Pa koju blagodat Gospodara svoga vi poričete?“ Kršćanski komentatori Kur’ana uspoređuju ovu suru s Psalmom 136 koji je zahvalnica Bogu za milosrđe iskazano Izraelcima u povijesti te u svakom od 26 stihova donosi pripjev: „*Kī l’ōlām hasdō* - jer je vječna ljubav njegova!“⁴⁵ Prema Kur’anu Bog je izvor opraštanja (74,56) i On je veoma milosrdan prema onima koji iskazuju milosrđe (7,151; 12,64; 21,83).

U vrijeme socijalizma religiozni građani u našoj bivšoj državi nisu bili formalno progonjeni, ali jesu bili diskriminirani jer su važne i visoke državne službe bile rezervirane za članove komunističke partije koji su trebali biti ateisti. Neki od njih glumili su sekulariziranost i odmak od vjerske zajednice, ali nisu dolazili na vjerske skupove radi svoje službe. Sada taj razlog otpada, ali i dalje imamo vjernika koji su nemarni u iskazivanju podložnosti Bogu na bogoštovlju zajednice. Oni ne bi voljeli da ih otpišemo, makar se neki od njih priznavali samo kulturnim kršćanima ili muslimanima koji slave velike blagdane obilnijim obiteljskim stolom. Prema takvima trebali bismo iskazivati Božje milosrđe.

Mi na vjerskim skupovima ne legitimiramo one koji dolaze, jer svi mogu doći, sjesti ili stati na prvo slobodno mjesto i mirno pratiti obred. Kako su apsolutna većina građana u BiH nakon demokratskih promjena religiozni, neki društveni funkcionari i izabrani politički predstavnici vole povremeno dolaziti na vjerske skupove da ih vide njihovi bivši ili budući birači. A pri tome ne drže puno do vjere zajednice. Nećemo ih ni dalje legitimirati, ali im se ne bismo trebali ni dodvoravati. Božje milosrđe odnosi se i na njih, i zato bismo se prema njima trebali ponašati da se vidi kako Božje milosrđe prihvaćamo i trebamo.

⁴⁴ Usp.: *Prijevod Kur’ana sa tefsirirom i komentarom na bosanskom jeziku, Knjiga 6, Sura 19-24*, 1473.

⁴⁵ Usp.: Cherubino Mario GUZZETTI, *Il Corano. Introduzione e commento* (Leumann; Torino: Editrice ElleDiCi, 2008.), 283. U hebrejskoj Bibliji *hesed* općenito znači odanost, naklonost, dobrotvornost. Kad je to Božje svojstvo, znači naklonost, milosrđe, dobrohotnost.

Zaključak

Za kršćane i muslimane vjera je odgovor Bogu koji se objavio te traži da pristajemo uz objavljene istine, da mu u bogoslužju i osobnoj molitvi iskazujemo vjerničku podložnost i živimo po njegovim zapovijedima. Ovdje smo usporedili poimanje vjere, Božjih zapovijedi i Božjeg milosrđa u Novom zavjetu i Kur'anu. Uživjeli smo se s radošću i s ponosom da većina današnjih kršćana i muslimana u svijetu, pa i u BiH, vjeru prihvate odrastanjem u vjerničkoj obitelji i sudjelovanjem na nastavi konfesionalnog vjeronauka u školi. S tugom smo ustanovili da neki u zreloj dobi tradicijsku religiju ne usvoje kao osobnu vjeru ili se izjašnjavaju da su samo kulturni kršćani i muslimani. Posebno smo postavili pitanje kako se mi vjernici trebamo držati prema demokratski izabranim političkim predstavnicima koji ponekad dolaze na vjerske skupove da ih vide njihovi birači, a do vjere im nije stalo. Budući da vjerujemo u milosrdnog Boga koji traži da budemo milosrdni prema slabim ljudima, predložio sam da ne bojkotiramo takve sudionike vjerskih slavlja, nego da i prema njima pokazujemo kako je Bog milosrdan.

Mato Zovkić